FRANZ VON LISZT

AF

FRANTZ DAHL

KØBENHAVN
NIELSEN & LYDICHE (AXEL SIMMELKLER)
1919

(Særtryk af Nordisk Tidsskrift for Strafferet)

Franz von Liszt.

Af Frantz Dahl.

I.

Allerede hans Navn klang som en Fanfare. Som Hornet i »Drot og Marsk« kaldte det Mænd. Om dets Bærer fylkedes begejstrede Tilhængere. De fulgte ham, blindt og oftere uden tilstrækkelig Selvstændighed, blændede af og beundrende hans alsidige Viden, hans Aands Livlighed og Spændstighed, hans charmerende Elskværdighed og sprudlende Vid, hvori ogsaa Sarkasmen kunde blande nogle Draaber. Dette Navn blev Enhedsmærket for dem, der havde gjort Oprør mod »Klassikerne« og deres Herredomme. Fredelig forløb denne Opposition ikke. Det var, dybest set, to grundforskellige Retsopfattelser, som tørnede sammen. Paa den ene Side: den strænge Dogmatik — Juraen *an sich*, Juraen som Teknik —, i hvis Øjne Strafferetten var et fast afsluttet og begrænset Begreb og Forbrydelsen udelukkende en juridisk Kendsgærning. Og paa den anden Side dem, som med al Agtelse for den rene Analyse, for det vældige Arbejde, der fra dogmatisk Side var gjort for ad induktiv Vej at opspore og fastslaa de straferetlige Grundprinciper og Hovedsætninger, ikke fandt Opgaven udtømt og som Følge heraf ikke løst dermed, dem, der opfattede Forbrydelsen ikke blot som et værdigt Objekt for den juridiske Dissekerkniv, men som en Fore-

teelse i det menneskelige Liv, hvis Væsen det gjaldt om at udforske, hvis Aarsager det gjaldt om at bekæmpe. »*Hie Binding*« — »*hie Liszt*«: det blev Feltraabene i disse Kampe mellem den moderne Kriminalrets Guelfer og Ghibelliner. Den dybtborende Dogmatiker og energiske Begrebsdanner overfor den smidige Samfundsgransker og Reformator, som stadig syslede med at udrede Forbindelsen mellem Straffe-retten og Kriminalpolitiken, Kriminalpolitiken, der nu kunde og skulde lofte Hovedet som en selvstændig og lige-berettiget Søsterdisciplin efter længe, altfor længe at have baaret den kriminalistiske Videnskabs Slæb. Iøvrigt be-tragtede von Liszt selv de radikale Naturalister og ikke Klassikerne som sine farligste Modstandere; efter sit Syn paa Modsætningerne indenfor Klassikernes Rækker benæg-tede han egentlig, at der med Rette kunde være Tale om en klassisk Enheds-Skole. Selv havde han gennemlobet forskellige Stadier, været under Paavirkning baade af Bin-ding og Merkel. Han var altid i Bevægelse, ejede den medfødte Sympati for alt nyt og stræbende. I Binding's videnskabelige Livsværk savnede han den indre Udvikling*). Binding var den samme nu som i Tidernes Morgen, fast, sluttet, stejl. Men — kunde der tilføjes — ogsaa originale-re, mere selvstændig, mere konsekvent. von Liszt drog ikke altid de nødvendige, ofte pessimistiske Følgeslutninger af sine Præmisser. Han var en uforbederlig Optimist. Opportunitetens uskrevne Love hyldede han, ogsaa naar det drejede sig om at komme de af Staten skrevne til Livs. Han led ikke af den Doktrinarisme, der jævnlig er Radi-kalismens tro Skosvend.

Det fulgte af hans Temperaments hele Art og Styrke. Som sin berømte Fætter og Navne var Franz von Liszt Kunstner, men ikke Virtuos, fri i hvert Fald for Virtuos-væsenets Unoder. Han lignede ikke den geniale Musiker i

*) Jfr. von Liszt's Anmeldelse af Binding's »Strafrechtliche und strafprozessuale Abhandlungen« i Deutsche Literaturzeitung XXXVII (1916) S. 1563.

det ydre, der var intetsomhelst fantastisk ved hans Skikkelse eller Væsen. Lille og spinkel, med hurtige Bevægelser, et Par kloge, iagttagende, næsten kølige Øjne bag Lorgnetterne, hans kraftige, distinkte Tale med tydelige Mindelser om hans østerrigske Herkomst. Hans Sjæl var fyldt af Iver og Trang til Daad. Men han var ikke Romantiker, ikke romantisk glødende eller vildt fremstormende. Han vidste præcist, hvad han vilde. For ham var Kampen en Fest, og en skarp og spids Kaarde førte han. Men det vilde være et falskt Billede at betegne ham blot som den store Raaber i Striden eller den veltalende og æggende Agitator. Han var vel dette, men han var mere. Intet kan være mere uretfærdigt end Binding's gentagne almindelig holdte Udtalelser om von Liszt's Mangel paa Akribi*). Om Stahl blev det i sin Tid sagt, at han var en aandrig Mand, der ikke havde lært tilstrækkeligt. von Liszt var baade aandrig og lærd. Han var saaledes en nøje Kender af Strafferetten og denne Videnskabs Historie, han saa klart, at der paa dette Omraade, ikke mindst for Østerriges Vedkommende, stod meget Arbejde tilbage, og opfordrede yngre Kræfter til at tage fat derpaa, hans Kærlighed til Bøger og Litteratur omfattede mere end de blotte Titler eller Fortaler. Men von Liszt kunde ikke trives i Studerekammerets Luft alene. Allerede hans Opfattelse af Strafferetsvidenskabens Maal maatte føre ham ud i det levende, pulserende Liv. Kriminalistens Opgaver vare *pædagogisk* at uddanne Praktikerne, juridisk-logisk og praktisk-teknisk, *videnskabelig* kausalt at forklare Forbrydelsen og Straffen, *politisk* endelig at forberede og skabe en Lovgivning med det bestemte Øjemed at bekæmpe Forbrydelsen, særlig ogsaa, men ikke udelukkende ved Straffen og de med denne beslægtede Forholdsregler. Til Løsningen af disse tre Opgaver, navnlig den først- og sidstnævnte, be-

*) Binding: Handbuch des Strafrechts I (Leipzig 1885) S. 159 Note 11, jfr. ogsaa Binding: Grundriss des Deutschen Strafrechts. Allgemeiner Teil 8. Opl. (Leipzig 1913) S. 98 Note 1.

sad von Liszt fortrinlige Forudsætninger. Han var en Lærer af Guds Naade, som Kriminalpolitiker en kyndig Strateg, en omsigtsfuld Organisator. Fra først af have de kriminalpolitiske Problemer sikkert ikke været Hovedspørgsmaalet for ham. I Forordet til et af sine Ungdomsskrifter*) udtaler han med en næsten Kierkegaard'sk Vending, at efter hans Skøn maatte Maalet i lange Tider være »en grundig og hensynsløs Revision af Elementærbegreberne«. Men han er hurtig kommen til Erkendelse af, at Sysselsættelsen med den juridiske Begrebsudvikling alene ikke kunde være Retslivets ἓν καὶ πᾶν. Livet maatte ikke stivne under Begrebsjurisprudensens døde Haand. Mellem Jhering's Proklamation af Formaalet som det retsskabende og von Liszt's Indførelse af *Formaalstanken* i Strafferetten bestaar der, videnskabelig og litterært, en nær Forbindelse. von Liszt slyngede dermed en Sten ud i Dogmatismens rolige og stillestaaende Vande. De Ringe, som dannedes derved, bleve større og større. Han var selv klar over Virkningen, sørgede ihærdig for at holde Bevægelsen vedlige. Med Heiberg kunde han om Formaalstanken sige:

> Og har den bragt det første Stød,
> den lader sig ej mer forhindre,
> den vil erobre Verden, ikke mindre.

Kriminalpolitiken ved Siden af Dogmatiken. Det var hans Løsen. Han fulgte det baade som Lærer og Skribent, fra Universitetets Kateder og i Rigsdagens Sale, i Pressen og som glimrende og gærne hørt Foredragsholder. Og vigtige Taleror for sine kriminalistiske Tanker fandt han i »Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft« og særlig i den internationale Kriminalistforening. Til bægge var han Ophavsmand. Paa et senere Trin af sin Bane optog han Folkeretten som Fag, paa et endnu senere Rets-

*) Die falsche Aussage vor Gericht oder öffentlicher Behörde nach deutschem und österreichischem Recht (Graz 1877) S. V.

filosofien. Men trods hans litterære Sukces ogsaa som Folkeretsforfatter tør man vistnok uden altfor stor Risiko udtale den Spaadom, at Eftertiden vil finde Franz von Liszt's Hovedbetydning paa Strafferettens Omraade, at det særlig er som Kriminalist, han vil mindes.

II.

Det var et gammelt ungarsk Adelsnavn, Franz Eduard Ritter von Liszt bar. Han saa Dagens Lys i Wien den 2den Marts 1851 som Søn af den kejserlig-kongelig østerrigske General-Prokurator Dr. juris Eduard Ritter von Liszt*) og Caroline Pickhart**). Eduard von Liszt, født i Georg Adam Liszt's tredje Ægteskab, var Halvbroder til Franz Liszt's Fader Adam, der skyldte G. A. Liszt's første Giftermaal sin Existens***). Eduard von Liszt var en Mand af sjældne Aandsævner, en skarpsindig Jurist, af gennemtrængende Forstand og human Tænkemaade. Særlig Straffuldbyrdelsen og Fængselsvæsenet var Genstand for hans Interesse og Omsorg, uden at kues af Modstand virkede han med Kraft for en rationel Ordning af Fængselsarbejdet i Østerrige. Hele sit Liv igennem var han nært knyttet til Franz Liszt, der betragtede ham som en af sine fortroligste og kæreste Venner: den af La Mara udgivne 8 Binds-Samling af det store Musikgenis Breve bringer talende Vidnesbyrd derom †). Ogsaa for sin betydelig yngre Slægtning nærede Franz Liszt varm og forstaaende Velvilje. Han saa, hvad der boede i Drengen, og glædede sig over, at han øjensynlig var udrustet med Kræfter, som med Tiden vilde skaffe Navnet Ære. I et

*) Født 30. Januar 1817 i Pattendorf, død 8. Februar 1879 i Wien.

**) Født 27. Januar 1827, død 4. Oktober 1854.

***) Se Familien Liszt's Stamtavle hos Julius Kapp: Franz Liszt (3. Oplag, Berlin 1911) S. 305.

†) Se ogsaa Kapp l. c. S. 107, 175, 180, 185, 234, 238, 248 og 269.

Brev til Eduard von Liszt skriver han saaledes: »Unser Name Liszt in ungarischer Sprache bedeutet Mehl: wir vollen gutes Weizenmehl liefern »ex adipe frumenti« mit Dir, Franz und deinen Kindern«*), og overfor Fyrstinde Carolyne Sayn-Wittgenstein udtaler han engang om den lovende unge Mand, at han »*s'annonce bien, travaille assidûment, et se montre capable de bien porter son nom*«**). Han profeterede godt. Til det sidste var Franz von Liszt en utrættelig Arbejder. Men det blev ikke alene Hvedemel, han producerede. Som Regel skænkede han Verden en solidere og kraftigere Kost.

Eduard von Liszt var sin Søns første Lærer, og man tager vel næppe Fejl ved at antage, at de Indtryk, Franz von Liszt modtog i Fædrenehjemmet, Omgangen med en Fader, for hvem strafferetlige og fængselspolitiske Spørgsmaal var den daglige Syssel, har virket befrugtende paa ham og bestemt hans Studievalg. Ved Universiteterne i Wien, Göttingen og Heidelberg modtog han sin egentlige Retsundervisning. Her har han siddet i Auditorierne hos Julius Glaser og Joseph Unger, Wilhelm Emil Wahlberg og Adolf Merkel og — *last not least* — Rudolf von Jhering. Dybe Indtryk har von Liszt's modtagelige Sjæl modtaget der. Jhering's Tanker have bragt beslægtede Toner til at klinge hos ham, hos Wahlberg har han set Strafferetten stillet i Sammenhæng med Socialvidenskaberne, hørt Sondringen mellem Lejligheds- og Sædvaneforbryderne, faaet Kundskab om de rent sociologiske Aarsager til Forbrydelsens Opstaaen. von Liszt's tidligste Skrifter vise dog ikke umiddelbar Paavirkning af hine Mænd, hvis Gærning var en Forudsætning for hans egen, og hvis Værk han førte videre. Med sin strafferetshistoriske Studie »Meineid und falsches Zeugniss« (Graz 1876), til-

*) La Mara: Franz Liszts Briefe II (Leipzig 1893) S. 254.

**) La Mara l. c. VI Bd. II Del (1902) S. 295. Jfr. ogsaa det nævnte Værk VII Bd. IV Del (1902) S. 248, 254, 255, 277, 289, 314, 316, 376.

egnet Glaser, havde von Liszt 1875 habiliteret sig som Privatdocent ved Universitetet i Graz, hvor han og en anden opdukkende Stjærne, den senere Leipzig-Civilretslærer Emil Strohal, baade kunde drøfte Politik og Jurisprodens sammen, medens han høstede befrugtende psykiatrisk Lærdom hos R. von Krafft-Ebing. *Dogmatisk* udfyldte von Liszt sit Debutarbejde med »Die falsche Aussage vor Gericht oder öffentlicher Behörde nach deutschem und österreichischem Recht« (Graz 1877), dediceret Eduard von Liszt, i hvilket han drog til Felts mod den særlig ved Mittermaier's Autoritet i tysk-østerrigsk Teori fæstnede og almindelig antagne Opfattelse af Meneden som en Krænkelse af *publica fides* — »*Publica fides!* I Virkeligheden et digterisk skønt, idealt klingendeOrd«*) —, beslægtet med Delikter som Falskmøntneri og Dokumentfalsk, medens han selv søgte Forbrydelsens Kærne i det politiske Samfund som et Angreb paa Statsforvaltningens Ret til sandhedstro Udsagn af Undersaatterne. Allerede i det sidstnævnte Skrift træde von Liszt's Ejendommeligheder som Forfatter frem, — den klare prægnante Fremstilling, det rammende Udtryk, den aandfulde Lignelse — om end han endnu ikke der staar helt udviklet som den Sprogets og Stilens Mester, han senere blev**). Samme Fortrin udmærkede hans næste Arbejder, »Lehrbuch des österreichischen Pressrechts« (Leipzig 1878), tilegnet W. E. Wahlberg, »Das deutsche Reichs-Pressrecht unter Berücksichtigung der Literatur und der Rechtsprechung insbesondere des Berliner Obertribunals und des Reichsgerichtes« (Berlin og Leipzig 1880), hvori han særlig helligede Presseforbrydelsernes indre Natur, deres egentlige Væsen sin

*) von Liszt l. c. S. 10.

**) Ungdommens Skarphed og kategoriske Afgørelse giver sig hist og her malende Udtryk, saaledes naar von Liszt f. Ex. om en Afhandling af Mittermaier erklærer, at den er skrevet med »hin Overfladiskhed, der karakteriserer dennes Arbejder«, l. c. S. 9. Denne Dom blev dog ikke von Liszt's endelige.

Opmærksomhed, og »Das Deutsche Reichsstrafrecht« (Berlin og Leipzig 1881).

Allerede da den tyske Presseret udkom, havde von Liszt skiftet Stilling og Land. 1879 var han efter Hermann Seuffert's Forslag blevet dennes Efterfølger som Professor ordinarius i Giessen, 1882 kaldtes han til Marburg, 1889 til Halle a. S. og naaede endelig 1899 ind i det forjættede Land som Albert Friedrich Berner's Sukcessor paa Lærestolen ved Universitetet i Berlin. Med Spænding havde man i alle interesserede Kredse imødeset Valget af den, som skulde lofte Arven efter den gamle aandslivlige og sympatetiske Hegelianer, enten Binding, Olshausen eller von Liszt. Der ymtedes om Modstand fra Fakultetets Side, om den overmægtige Departementschef Friedrich Althoff's Indgriben til Fordel for von Liszt, o. l. Om dette var mere end løse Rygter, vides ikke. Udnævnt blev von Liszt i alle Tilfælde. Han virkede derefter som en af Tysklands mest fejrede Universitetslærere til Foraaret 1917, da han trak sig tilbage for, ubundet af Undervisningspligt og andre Embedsbyrder, udelukkende at vie sig til sin videnskabelige Dont. Men allerede i Vinteren 1917 angrebes han af Sygdom, Kræft. En livsfarlig Operation bragte vel en foreløbig Bedring, og han kunde genoptage sit Arbejde. Den 1ste April 1919 sluttede han i Seeheim a. d. Bergstrasse Forordet til 22de Udgave af sin strafferetlige Lærebog, et Forord, der efter hans eget anelsesfulde Udtryk maaske samtidig skulde blive et Afskedsord. Det blev det. I ni Uger kæmpede han med den snigende Sot, som denne Gang havde sat sig fast i Lever og Hjærne, og efter otte Dages Bevidstløshed hensov han den 21de Juni 1919. Heidelberg blev Franz von Liszt's sidste Hvilested. Derhen bragtes hans Aske.

III.

Med de i det foregaaende omtalte Skrifter endte det første Afsnit af von Liszt's Forfatterskab. De Tanker, han under sine Læreaar havde baaret paa om sin Videnskabs Metode og Maal, vare nu modnede. Hans Studier over den tyske Strafferetsvidenskabs Historie havde vist ham, at den i de sidste Decennier hidtil i alt væsentligt havde bevæget sig ad to Veje, men forsømt en tredje. Første Udgave af »Das deutsche Reichsstrafrecht« (Berlin og Leipzig 1881), bærer endnu paa afgørende Punkter Præg af den ældre Skoles, ikke mindst Binding's Indflydelse — der dæmrer ingen ny Tid i denne Bog. Men ved sin berømte Afhandling »Der Zweckgedanke im Strafrecht«*) (Marburg-Universitetsprogram 1882), stævnede han fra den juridiske Dogmatiks sikre Kyster ud paa *Kriminalpolitikens* Vover. Dér blev han den helbefarne Styrmand.

Nogen »ny Opdagelse« var Kriminalpolitiken selvfølgelig ikke, men dens Væsen og Skæbne havde vexlet med de skiftende Tiders strafferetlige Syn og Opgaver. Med Anselm von Feuerbach tager den tyske Strafferets Guldalder sin Begyndelse. Med Kant var Feuerbach enig i, at der straffedes *quia peccatum est*, ikke *ne peccetur*, han optog til Revision de strafferetlige Grundbegreber med samme ubonhørlige logiske Konsekvens, samme Strænghed, som kendetegner Vismanden fra Kønigsberg. Den bajerske Straffelov af 16. Maj 1813, der, i det store og hele i det mindste, lyser af Feuerbach's Aand, indvarslede en livlig og bevæget legislativ Æra i de øvrige tyske Enkeltstaters Retsliv. I denne Periode stod K. J. A. Mittermaier som den ledende Kriminalpolitiker, betydeligere vistnok i denne Egenskab end som Dogmatiker, under Strafferettens

*) Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenchaft III (1883) S. 1—47, Strafrechtliche Aufsätze und Vorträge I (Berlin 1905) S. 126—179.

Interessesfærer inddrog han Hjælpediscipliner som Psykiatri og Retsmedicin. Hverken i Hegel's Levetid eller det nærmeste Aarti efter hans Død havde hans Filosofi underlagt sig Strafferetsvidenskaben, først i Fyrrerne føre Christian Reinhold Køstlin og A. F. Berner den Hegel'ske Dialektik til Sejr, i det Omfang, at »den hele Efterværst«, for at bruge Richard Loening's beklagende Ord, en hel Menneskealder igennem bevidst eller ubevidst groede i denne Idelæres Jordbund*) — endnu i Begyndelsen af Halvfemserne maa von Liszt bekende, at »den Dag i Dag sidder den Hegel'ske Filosofi os Kriminalister i alle Lemod«**). Under Spekulationens Herrevælde kunde Kriminalpolitiken blot føre en Helottilværelse, og dens Kaar ændredes ikke væsentlig, da det tyske Riges fælles Straffelovkodifikation kom til Verden. Andre Opgaver laa nærmere. Den positive Lov maatte fortolkes, dens Begreber udvikles, dens Regler bringes i systematisk Række og Geled. Ligesom Franz von Holtzendorff fandt Franz von Liszt de af den dogmatiske Retning trukne Grænser for snævre. Han havde betalt sin Tribut til de herskende. Sammen med Adolf Dochow, den Gang Professor i Halle a. S., udsendte han 1881 første Bind af et nyt kriminalistisk Tidsskrift, indledet iøvrigt med en Afhandling af hans snart efter ivrige Modstander Binding. Allerede i dettes Titel: »Zeitschrift für die *gesamte* Strafrechtswissenschaft« laa der noget af et Program***).

Men hvad indeholdt da dette? Hvilke vare vel von Liszt's ledende Grundprincipper? Paa hvilke nye Horizonter pegede han? Vilde han slaa hele Spillet overende? Betød

*) R. Loening i Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft III (1883) S. 349.

**) Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft IX (1889) S. 746, Strafrechtliche Aufsätze und Vorträge I S. 350—51.

***) Efter Dochow's Død (1881) traadte Karl von Lilienthal til som Medudgiver. I de senere Aar er Redaktionen suppleret med R. v. Hippel, Ed. Kohlrausch og E. Delaquis.

hans Optræden Indledningen til Straffelovens Ragnarok? Var han Talsmand for det rene Anarki, den kriminalistiske Bolschevismes Yppersteepræst?

Han var intet af dette. Han var *Realist*, mere Realist end Jhering selv, en Virkelighedens og Livets Iagttager, et ægtefødt Barn af den Tid, i hvilken den naturvidenskabelige Forskning havde overtaget Protagonistens Parti i Videnskabens Verden. Han repræsenterede Teleologien overfor den rene juridiske Formallogik. Iøvrigt var det ingenlunde hans Mening, at den dogmatisk-juridiske Konstruktion af Forbrydelsen skulde eller burde tabe sit Værd og Betydning*), fordi den suppleredes ad kriminalantropologisk og kriminalsociologisk Vej. Den skulde blot ikke dominere, ikke betragtes som det eneste saliggørende.

I en anden af sine betydeligste Afhandlinger: »Kriminalpolitische Aufgaben«**) udviklede von Liszt nærmere sit Standpunkt og stillede sine Fordringer. Oprindelig havde han, som allerede ovenfor antydet, været en Tilhænger af Binding's Normteori: i Strafferetten spillede Normen sin Hovedrolle, uden klar Erkendelse af dens Funktion her var en dybere Forstaaelse af Strafferetten næppe mulig, det var Bindings »blivende Fortjeneste«, at han, vel ikke som den første, men bestemtest og konsekventest havde betonet Normens Betydning,***) — men da Bruddet

*) Han indrømmer selv spøgende, at en vellykket begrebsmæssig Sondring gør ham samme Glæde som Løsningen af en matematisk Opgave i Drengeaarene. Zeitschrift X (1890) S. 56. Aufsätze I S. 395.

**) Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft IX (1889) S. 452—98. 737—82, X (1890) S. 51—83, XII (1892) S. 161—99. Strafrechtliche Aufsätze und Vorträge I S. 290—467.

***) Das deutsche Reichsstrafrecht (Berlin og Leipzig 1881) S. 6. § 3 i denne Bog — S. 5—9 — bærer Overskriften »Die Norm« og er i alt væsentligt kalkeret over Binding's Normlære, jfr. ogsaa S. 64 o. ff. Denne Ændring i Anskuelser maatte von Liszt jævnlig høre af sine Modstandere, se f. Ex. Lammasch i »Deutsche Juristen-Zeitung« III (1898) S. 92. Jfr. iøvrigt von Liszt's »egen Tilstaaelse« i den S. 14 Note*) citerede Afhandling Zeitschrift VI (1886) S. 670, Aufsätze I. S. 220.

kom, skete det med en Resoluthed og Skarphed, der i dansk Filosofis Historie kunde minde om Forholdet mellem R. Nielsen og S. Heegaard. Allerede i »Der Zweckgedanke im Strafrecht« (1882) var Modsætningen tydelig, men direkte tilkastede von Liszt Binding Handsken i Afhandlingen »Rechtsgut und Handlungsbegriff im Bindingschen Handbuche. Ein kritischer Beitrag zur juristischen Methodenlehre«*), — den savner hverken Salt eller Peber — hvortil sluttede sig Opgøret med Otto Mittelstädt og Adolf Merkel i »Die deterministischen Gegner der Zweckstrafe«**). I sin »Lehrbuch des Deutschen Strafrechts«***) (21de og 22de fuldstændig gennemarbejdede Oplag Berlin og Leipzig 1919), der er trykt i 40,000 Exemplarer og desuden ved Oversættelser udbredt over hele den civiliserede Verden †), fremstiller han i koncentreret Form sit kriminalistiske Livssyn. Iøvrigt sammentrængte han i Bidrag til forskellige Samleværker — »Die Deutschen Universitäten« (Berlin 1893) og Paul Hinneberg's »Die Kultur der Gegenwart« (Berlin og Leipzig 1906) — i en fortrinlig Udvikling paa forholdsvis faa Sider Strafferetten og

*) Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft VI (1886), S. 663—96, Strafrechtliche Aufsätze und Vorträg I S. 212—51.

**) Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschrift XIII (1893) S. 325—70, Strafrechtliche Aufsätze und Vorträge II S. 25—74.

***) Dette Navn havde hurtig aflost første Udgaves omstændelige Titel »Das Deutsche Reichsstrafrecht auf Grund des Reichsstrafgesetzbuchs und der übrigen strafrechtlichen Reichsgesetze unter Berücksichtigung der Rechtsprechung des Reichsgerichtes systematisch dargestellt«. Er Titlen lang, er Bogen selv lille og knap, nærmest et Grundrids. Det er litterærhistorisk ikke uden Interesse at stifte Bekendtskab med den Spire, hvorfra det senere saa indflydelsesrige Værk udsprang.

†) Ved denne for et videnskabeligt Værk enestaaende Udbredelse overgaar Oplagenes Antal alle andre strafferetlige Lærebøgers. Til Sammenligning tjener, at Feuerbach's »Lehrbuch« foreligger i 14 Udgaver, A. F. Berner's i 18, Hugo Meyer's (ved Philipp Allfeld) i 7. von Liszt's Lærebog er oversat paa portugisisk, nygræsk, serbisk, russisk, japansk, fransk og spansk.

Straffeprocessen fra et overvejende litterært, historisk Stade*).

I kort Begreb kunde man angive von Liszt's Opfattelse af Forbrydelsen saaledes, at den er et Produkt af Forbryderens individuelle Egenart og de ham omgivende ydre, fysiske og samfundsmæssige, navnlig ogsaa økonomiske Forhold. Den indeholder da et »Baade-og«. Den gør Front baade mod en ensidig Kriminalantropologi, dannet i Lombroso's Billed, og mod en ensidig Kriminalsociologi. Og den forkaster den ældre Skoles formalt-logiske Definition af Deliktet.

Strafferettens Opgave er efter von Liszt at skærme Retsgoderne, de retlig beskyttede Interesser. At søge en anden Retsgrund, er overflødigt, forfejlet og unyttigt. Ikke Retsordenen, men Livet skaber Interesserne, ved Retsværnet bliver Livs-Interessen til Retsgode. Retsordenens Bud — »Normer« — ere Retsgodernes Skytsvold. Imod Retten træder Uretten, Forbrydelsen. Naar Binding i Forbrydelsen ser en Krænkelse ikke af den Lov, hvorefter der straffes, men af den herfra fundamentalt forskellige Retssætning, »Normen«, — den rene, særlig ikke ved Straffetruselen motiverede Befaling —, havner han i den goldeste Formalisme. Ved at opfatte Forbrydelsen kun som et Angreb paa den Lydighedspligt, der skyldes Staten, lukkes Øjet for Urettens, Forbrydelsens *antisociale* Karakter. Den videnskabelige Udforskning af Forbrydelsen bliver ikke alene en Opgave for Retsforskeren, men ogsaa for Sociologen.

Bag Retsordenens Bud staar Statens tvingende Magt. Med Hensyn til Forbrydelsen komme de civilretlige Tvangsformer til kort. Her griber Staten til det fra Arilds

*) O. Fischer: Rechtsforschung und Rechtsunterricht auf den Deutschen Universitäten (Særtryk af det i Texten S. 14 nævnte Værk »Die Deutschen Universitäten« Berlin 1903) S. 72—84, »Systematische Rechtswissenschaft« (II Dels 8de Afdeling af »Die Kultur der Gegenwart« Berlin og Leipzig 1906) S. 195—236.

Tid uddannede Middel: Straffen. Allerede i Stralfetrusien ligger en Advarsel og Afskrækkelse, men hele sin ejendommelige Kraft udfolder Straffen i Straffuldbyrdelsen, der baade virker som Generalprævention og Specialprævention. Straffens Formaal er enten at gøre Forbryderen til et nyttigt Medlem af Samfundet ved Afskrækkelse eller Forbedring eller at unddrage det for Samfundet ubrugelige forbryderiske Individ Muligheden af at begaa nye Forbrydelser enten for bestandig eller for Tid, altsaa uskadeliggøre ham. Forbedring, Afskrækkelse, Uskadeliggørelse, det er herefter Straffens umiddelbare Virkninger, i første Linie maa Specialpræventionen træde, men Modsætningen mellem General- og Specialprævention, ensidig opfattede, kan og bør udlignes ved en fornuftig Lovgivning.

I disse Tankerækker var der ikke Plads for nogen Metafysik. Strafferetten førtes fra Himlen ned til Jorden. Talen lød ikke længer om Kant's kategoriske Imperativ, Hegel's dialektiske Nødvendighed, Stahl's guddommelige Anordning, Herbart's og Geyer's æstetiske Hensyn til en nødvendig Harmoni eller om den Straffen ledsagende Smertes rensende og sonende Kraft som hos Kohler. Haandfast og praktisk analyseredes de ældgamle Begreber Forbrydelse og Straf. Den klang som en direkte Udfordring til den ældre Opfattelse og var ogsaa saaledes ment. Det var den gamle Gengældelseslære, von Liszt vilde ramme. Uforligelig syntes Modsætningen mellem de to Kategorier — Gengældelsesstraffen og Formaalsstraffen. Og hvad hjalp det vel, at Merkel søgte at iføre den gamle Gengældelseside et deterministisk Klædebon, at han i sin Festgave til Jhering »Vergeltungsidee und Zweckgedanke im Strafrecht«*), søgte at slaa Bro mellem Gengældelsen og Formaalstanken? Hvis enhver Handling, følgelig ogsaa Forbrydelsen, er den nødvendige, uundgaaelige Virkning af givne Betingelser, er der saa nogensomhelst Mening i at

*) Strasbourg 1892.

tale om Skyld, Ansvar, Straf? Med Begrebet Skyld falder ogsaa Gengældelsen, som forudsætter, at Gærningsmanden ogsaa havde kunnet handle anderledes. Uden Valgfrihed hverken Skyld eller Gengældelse. Den konsekvente Determinisme fører nødvendigvis til fuldstændig uindskrænket Forkastelse af Gengældelsesstraffen, til udelukkende og uforbeholden Anerkendelse af Formaalsstraffen. Nogen uforenelig Modsætning mellem Gengældelseside og Formaalstanke fandt von Liszt dog ikke, og ligesom det fjendtlige Forhold mellem Indeterminismen og Determinismen mildnedes ved Antagelsen af en maadeholden eller relativ Indeterminisme, var det i hvert Fald efter hans Opfattelse ikke den gamle Gengældelsestanke i sin oprindelige Betydning, men farvet i Hegel'sk Aand, hvorom Merkel talte. Gengældelsen var ikke mere »Selbstzweck«, men Middel. Med Skarphed udtalte von Liszt i sin oprindelige Fremstilling, at det ikke var Gærningen, stillet paa den logisk-juridiske Abstraktions Isolerskammel, men Forbryderens ved Gærningen for Dagen lagte Sindelag, hans Stilling til Retsordenen, hans hele Fortid og dens Forjættelser for Fremtiden, der maatte gøre Udslaget ved Straffens Art og Maal*) — det var Skolemodsætningernes Slagord om Straf af »Forbrydelsen« eller »Forbryderen«, han her tog Sigte paa. Men var von Liszt saaledes ikke en Slagordenes Træl, var han paa den anden Side en Kompromissets Mand. Baade her og i

*) Zeitschrift für die gesamte Strafrechtwissenschaft XIII (1893) S. 354, Strafrechtliche Aufsätze und Vorträge II S. 57. I sit Foredrag «A jövö büntetöjoga« (Magyar jógaszegyleti értekezések. 76. VIII. 5. Budapest 1892) S. 16 — Oversættelse S. 41 — (Aufsätze II S. 16) indrømmer von Liszt, at Konsekvensen af hans Opfattelse *maaske* var kun at tage Hensyn til Sindelaget og ikke først at afvente Gærningen. Men den sociale Hygieniker har dog skyet fuldstændig at drage Parallelen med Huslægens forebyggende Virksomhed. Den enkeltes Frihed maatte ikke prisgives Samfundsinteresserne. I den Forstand maatte Straffeloven betragtes som Forbryderens *magna charta*, saaledes som von Liszt's næsten til Trivialitet citerede Sætning lyder.

andre Hovedspørgsmaal er han ikke fri for efterhaanden at bringe Offergaver til Akkordens Aand.

Medens der i første Udgave af von Liszt's »Das Deutsche Reichsstrafrecht« fra 1881 bogstavelig talt ikke findes et Ord om Kriminalpolitik, medens Lombroso's Navn eller Virksomhed end ikke antydes, ændredes Situationen efterhaanden, idet von Liszt i 3dje Oplag af det nævnte Værk (1888) opførte Kriminalpolitiken som en selvstændig Gren af Strafferetsvidenskaben. Med stor Styrke og agitatorisk Veltalenhed tog han nu og fremtidig i hele sit videnskabelige Liv til Orde for en kraftig, bevidst Kriminalpolitik fra Statens Side, en mere maalsikker Bekæmpelse af Forbrydelsen og Forbryderværsenet end før. Han pegede paa en forstandig Socialpolitik som det gavnlige Middel, dybere indtrængende og sikrere end Straffen. Han troede paa en Forbedring af Samfundstilstandene. Kriminaliteten kunde formindskes ved socialpolitiske Foranstaltninger — Omdannelse af Arbejderboliger, retfærdigere Skattesystem, Indskrænkning af Arbejdstiden, Udvikling af Arbejderklassens Dannelse og statsborgerlige Tænkemaade o. s. fr. Uden at ville undervurdere Quetelet's Fortjenester opponerede han mod Gyldigheden af den belgiske Statistikers »Naturlove« i Kriminalitetens Verden. Samtidig nægtede han Existensen af Arten *homo delinquens*, bestred Tilværelsen af Lombroso's *delinquente nato*. Selv om Lombroso og hans Paladiner under Henvisning til de af dem foretagne kriminalstatistiske Undersøgelser vilde hævde, at de havde taget tilbørligt Hensyn til de samfundsmæssige Faktorer, Milieuet, vilde en saadan Paastand, selv bortset fra disse Undersøgelsers-Værd*), ikke være tilstrækkelig underbygget. Den biologiske og sociologiske Undersøgelse af Forbrydelsen maatte ar-

*) At en Autoritet som Harald Westergaard hæfter Ordet »Dilettantisme« til Lombrosianernes Statistik, har rimeligvis været von Liszt ubekendt, jfr. Westergaard: Statistikens Teori i Grundrids 2den Udg. (1915) S. 83—84.

bejde Haand i Haand, den sociologiske Undersøgelse foregaa metodisk baade ved systematiske Enkelt- og Masseiagttagelser, og Kriminalistatistiken opdyrkes. En omhyggelig Diagnose af de forskellige Forbrydelsesgrupper førte ham til at udvide sin Lærer Wahlberg's Tvedeling med et tredje Led: Lejlighedsforbrydere, forbederlige og uforbederlige Tilstandsforbrydere. — Underafdeling professionelle Forbrydere*), — de første gjaldt det om at forbedre, de sidste at uskadeliggøre. I Dysten mod de korte Frihedsstraffe var von Liszt en af Forkæmperne. Med Adolf Wach krydsede han Klinge angaaende Spørgsmaalet om den betingede Domfældelse**), og i en Rektoratstale fra 1894 »E. F. Klein und die unbestimmte Verurteilung***) søgte han at vise, at denne tilsyneladende Nutidsopfindelse havde sin Rod i den prøjsiske Reformlovgivning under Frederik Vilhelm II. Han pegede paa nogle af de centraleste Problemer i den moderne Kriminologi ved at paakalde og henlede Opmærksomheden paa de unge Forbryderes Kriminalitet†), paa Recidivets og Motivets Betydning, paa Behandlingen af de formindsket tilregnelige. Stor Opsigt vakte og megen Harme fremkaldte von Liszt's Foredrag »Die strafrechtliche Zurechnungsfähigkeit« paa den 3dje in-

*) Jfr. von Liszt's Foredrag: Das gewerbsmässige Verbrechen i Zeitschrift XXI (1901) S. 121—41. Aufsätze II S. 308—30.

**) Jfr. Wach: Die Reform der Freiheitsstrafe. Ein Beitrag zur Kritik der bedingten und der unbestimmten Verurteilung (Leipzig 1890) og hertil von Liszt i Aufsätze I S. 510 o. ff., jfr. II S. 160 o. ff.

***) Strafrechtliche Aufsätze und Vorträge II S. 133—59. I Forbigaaende bemærkes, at denne historiske Afhandling yder E. F. Klein og hans Værk mere Retfærdighed, end der ellers i Almindelighed bliver denne Feuerbach's Modstander til Del.

†) Jfr. f. Ex. von Liszt's Foredrag »Die Kriminalität der Jugendlichen« i Aufsätze II S. 331 o. ff., »Die strafrechtliche Verfolgung von Kindern und Jugendlichen« i »Pädagogische Zeitung« XXXVI (1907) S. 201—04, 225—28 og hans og Frieda Duensing's »Die Zwangserziehung nach der im Anschlusse an das Bürgerliche Gesetzbuch erfolgten Neuregelung durch die Landesgesetze« (Berlin 1905, II Bd. af Marie Raschke: »Rechtsbücher für das deutsche Volk«).

ternationale Psykologkongres i München 1896*). Uforbeholdent, radikalt og lige ud spurgte han: Naar Tilregnelighedens Væsen søges i den ifølge Motiverne »normale Reageren«, hvad betyder da denne normale Reaktion? Og hvad Mening har det vel ved de uforbederlige Forbrydere at opstille Gærningsmandens Ævne til Motivdannelse som Forudsætning for Straf, hvor der ikke mere kan være Tale om ved Straffen at sætte Motiver i Bevægelse? Er det med andre Ord muligt at gøre en skarp Sondring mellem Sikringsstraffen overfor den uforbederlige Forbryder og Forvaringen af den almenfarlige sindssyge? Svaret lød: en saadan Modsætning er ikke alene praktisk i det væsentlige uigennemførlig, men ogsaa principielt forkastelig. At Mænd som Binding ved Resultater som disse fandt Strafferetten rystet i sin Grundvold, kan ikke forundre, men ogsaa Kriminalister, der enten tidligere havde staaet blandt von Liszt's Tilhængere eller i alt Fald fulgt hans Færd og Udvikling med Sympati, opsagde ham nu Huldskab og Troskab, saaledes f. Ex. Heinrich Lammasch i et til von Liszt rettet aabent Brev**). Fra filosofisk Side greb Alois Höfler til Vaaben i sit Skrift »Sieben Thesen zu Professor Dr. Franz von Liszt's Vortrag »Die strafrechtliche Zurechnungsfähigkeit«« (Wien og Prag 1897), men fik at vide, at han aldeles ikke havde forstaaet det i Foredraget rejste Spørgsmaal***). Efterdønninger af hine Stridig-

*) Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft XVII (1897) S. 70—84, jfr. Replik l. c. XVIII S. 229—65, Strafrechtliche Aufsätze und Vorträge II S. 214—29.

**) Deutsche Juristen-Zeitung III (1898) S. 92—94. Jfr. ogsaa Binding's voldsomme Udtalelser i »Grundriss des Deutschen Strafrechts. Allgemeiner Teil« 8. Opl. (Leipzig 1913) S. 97 Note 1. von Liszt's Svar i »Zeitschrift« XVIII S. 230 ff. lader forovrigt intet tilbage at ønske i Tydelighed! Om hans Brevvexling med A. Loffler se det citerede Sted S. 242—58, om hans Udtalelser til Fritz van Calker — Deutsche Juristen-Zeitung II (1897) S. 25—29 og »Strafrecht und Ethik« (Leipzig 1897) — l. c. S. 258—63.

***) von Liszt i »Zeitschrift« XVIII S. 234, jfr. i det hele Udviklingen S. 233—42.

heder bragte adskillige Aar senere paany Havet i Ophør ved Karl von Birkmeyer's »Was lässt von Liszt vom Strafrecht übrig. Eine Warnung vor der modernen Richtung im Strafrecht« (München 1907), som i Tyskland fremkaldte den angrebnes Parade i »Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft«*), i dansk Litteratur Carl Torp's Opsæt »Birkmeyer ctr. von Liszt« i »Tidsskrift for Retsvidenskab«.**) I en lang Række Afhandlinger, Foredrag o. l. — »Das Verbrechen als sozial-pathologische Erscheinung« (Dresden 1899)***). »Das Problem der Kriminalität der Juden, (Giessen 1907) o. m. a. —, i »Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft«, *Bulletin de l'union internationale de droit pénal*, »Deutsche Juristen-Zeitung«, »Archiv für Rechts- und Wirtschaftsphilosophie«, »Preussische Jahrbücher«, »Die Zukunft« o. s. fr. gentog von Liszt sine Læresætninger, uddybede dem nærmere, optog dem til ny Prøvelse. Han vedblev at hamre dem ind i den almindelige Bevidsthed, hans Stemme blev ogsaa hørt langt udover de faglige Kredse. De vigtigste af sine mindre Arbejder samlede han i det i disse Linier ofte citerede statelige Værk »Strafrechtliche Aufsätze und Vorträge« (I—II Berlin 1905) — »*das Urkundenbuch der strafrechtlichen Reformbewegung*«, for at bruge Gustav Radbruch's træffende Udtryk. Han paatog sig iøvrigt jævnlig andre kriminalistiske litterære Opgaver. I Forhandlingerne om den tyske borgerlige Lovbog tog han saaledes Del ved sine to Skrifter »Die

*) XXVII (1907) S. 213—21. Kfr. von Liszt, von Birkmeyer, Emil Kraepelin og Theodor Lipps' Foredrag »Vergeltungsstrafe, Rechtsstrafe, Schutzstrafe« (Heidelberg 1906).

**) XX (1907) S. 15—31, oversat paa tysk i Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft XXVIII (1908) S. 321—37. I »Grundriss zur Vorlesung über das deutsche Strafrecht« 7de Opl. (München 1908) S. 111 o. ff. tog von Birkmeyer til Genmæle mod bægge sine Antagonister, mod Torp særlig l. c. S. 114—16, jfr. imod en af Forfatteren mod Torp rettet Beskyldning for Chauvinisme Fz. Dahl i Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft XXIX (1909) S. 824.

***) Aufsätze II S. 230—50.

Grenzgebiete zwischen Privatrecht und Strafrecht. Kriminalistische Bedenken gegen den Entwurf eines Bürgerlichen Gesetzbuches für das Deutsche Reich« (Berlin og Leipzig 1889, 5te Hæfte af E. I. Bekker og O. Fischer's »Beiträge zur Erläuterung und Beurtheilung des Entwurfes eines Bürgerlichen Gesetzbuches für das Deutsche Reich«) og »Die Deliktsobligationen im System des Bürgerlichen Gesetzbuchs. Kritische und dogmatische Randbemerkungen« (Berlin 1898), der bægge læstes med Opmærksomhed i den civilistiske Lejr. Til Fængselsretten, hvilken han iøvrigt ikke betragtede som en selvstændig Videnskab, bidrog han med en Fremstilling af Fængselsvæsenet i Projsen, Sachsen, de øvrige nordtyske Stater, Østerrige, Ungarn, Frankrig, Belgien og Nederlandene i Franz von Holtzendorff og Eugen von Jagemann's »Handbuch des Gefängnisswesens« *). Sammen med Ernst Delaquis udsendte han en fuldstændig Omarbejdelse af Hans Rüdorff's »Strafgesetzbuch für des Deutsche Reich« (24de Oplag Berlin 1914). Nogen trykt Haandbog i Kriminalpolitik har Franz von Liszt ikke efterladt sig, nogen Kriminalpsykologi heller ikke. Medens »Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft«, hvori han selv offentliggjorde Afhandlinger, Anmeldelser, bibliografiske Notitser, Nekrologer **) o. l., var anlagt og ogsaa ført ud i Livet som et kriminalistisk Centralorgan ***), indgik Stiftelsen af den internationale Kriminalistforening den 1ste Ja-

*) I (Hamborg 1888) S. 161—86 og S. 246—92. Jfr. ogsaa hans Foredrag »Die Gefängnisarbeit« (Berlin 1900) i »Sammlung gemeinverständlicher Vorträge herausgegeben von der Berliner Finkenschaft«.

**) Saaledes f. Ex. over Adolf Dochow i Zeitschrift II (1882) S. 1 o. ff., Aufsätze I S. 79 o. ff., Hermann Seuffert l. c. XXIII (1902) S. 323 o. ff., II S. 448 o. ff., G. A. van Hamel i Zeitschrift XXXVIII (1917) S. 508 og 553 o. ff.

***) Ogsaa G. Aschaffenburg's »Monatsschrift für Kriminalpsychologie und Strafrechtsreform« og »Deutsche Juristen-Zeitung«s kriminalistiske Tvillingsoster »Deutsche Strafrechts-Zeitung« stottedes af von Liszt's vægtige Navn.

nuar 1889 direkte som et Led i von Liszt's kriminalpolitiske Planer*). Ikke saaledes, at der før Indtrædelsen afkrævedes noget kriminalistisk Schibboleth eller forlangtes et videnskabeligt *credo*. Af Foreningens Stiftere, von Liszt, G. A. van Hamel og Adolphe Prins, stod Prins Klassikerne nærmere end von Liszt, medens der herskede en større *entente cordiale* mellem van Hamel og de italienske Kriminalantropologer end mellem disse og von Liszt. Der fandtes ogsaa indenfor Medlemmernes Rækker forskellige strafferetlige Afskygninger, men fælles for alle var Enigheden om Kravet om en strafferetlig Reform, støbt ikke efter aprioriske Begrebers Bydende, men efter det praktiske Livs Fordringer. Om Foreningens Virke er det iøvrigt ikke Stedet her at tale**). Dens og von Liszt's Historie falder for en væsentlig Del sammen. Verdenskrigen slog Bom for dens Arbejde. Den Fornyelse af Foreningen, hvorpaa von Liszt haabede***), kom han ikke til at opleve ligesaalidt som van Hamel, der gik forud, og Prins, som nogle Maaneder senere fulgte ham i Døden.

VI.

En vigtig Parcel af von Liszt's Forfattervirksomhed danne de af hans Skrifter, som ere en direkte Affødning af hans *Lærergærning* og af hans altid vaagne Syslen med *legislative* Spørgsmaal.

Først og fremmest hans hæderkronede »Lehrbuch des Deutschen Strafrechts«, alt nævnet foran i anden Sammen-

*) Jfr. von Liszt's historisk-personlige Redegørelse for Foreningens Genesis i Bulletin de l'union internationale de droit pénal XXI (1914) S. 1 o. ff.

**) Jfr. Torp's »Tilbageblik« i Nordisk Tidsskrift for Strafferet I (1913) S. 113 o. ff.

***) von Liszt i Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft XXXVIII (1917) S. 509—10, jfr. E. O. i Nordisk Tidsskrift for Strafferet V (1917) S. 243

hæng. Et ypperligt Arbejde, koncist og klart, rigt baade paa Stof og Aand. Det bevæger sig forsaavidt i de hævdvundne Baner, som det ikke tager overvejende Hensyn til de strafferetlige *realia*, hvorefter M. Liepmann udstødte et Længselssuk paa den internationale Kriminalistforenings Møde i København 1913 *), men indenfor sin traditionelle Ramme er det en Mesters helstøbte Værk. Nøjagtige og tilpas udtømmende ere Litteraturangivelserne, med noget mere Hensyntagen end ellers i Tyskland almindeligt til nordisk Videnskab, men iøvrigt langtfra tilstrækkelig. Fortræffelige og pædagogisk set velanbragte ere de kortfattede retshistoriske Indledninger, som sædvanlig ere satte i Spidsen for Udviklingen af de enkelte Forbrydelseskategorier. En Haandbog er Værket ikke, og dets kortfattede Fremstilling af Strafferettens specielle Del afhjælper ikke det i Tyskland følelige Savn af en saadan for dette betydningsfulde Afsnits Vedkommende. I Modsætning til Berner, ifølge hvilken en systematisk Ordning af Strafferettens specielle Del altid kun vil være en mere eller mindre vilkaarlig Gruppering **) — for Resten en ret enestaaende Opfattelse — opstiller von Liszt en Hovedsondring mellem de strafbare Handlinger, der ere rettede mod den enkeltes Retsgoder, og dem, der tage Sigte paa Samfundets. Indenfor den første Gruppe skælnes mellem Forbrydelser mod Liv og Legeme, mod de ulegemlige Retsgoder, mod Autor- og Opfinderrettigheder, mod Formuerettigheder og endelig som den femte »de ved Angrebsmidlet kendetegnede Retsbrud« — almenfarlige Forbrydelser, Vareforfalskning, Falskmøntneri og Dokumentfalsk. Indenfor den anden Hovedgruppe foretages en Tredeling mellem Forbrydelser mod Staten, mod Statsmagten og mod Statsforvaltningen. Den Kritik, der i nordisk Retslitteratur fra forskellige Hold er rettet mod Goos'

*) Bulletin de l'union internationale de droit penal XX (1913). S. 569.

**) A. F. Berner: Lehrbuch des Deutschen Strafrechtes 16de Opl. (Leipzig 1891) S. 339.

med den yderste Stringens og Konsekvens gennemførte System, vilde vistnok finde et noget taknemmeligere Objekt i von Liszt's, hvor de nævnte Egenskaber just ikke ere særlig fremtrædende. Med sine »Strafrechtsfälle zum akademischen Gebrauch« (oprindelig en Bearbejdelse af Ad. Dochow's Arbejde fra 1876, 11te Opl. Jena 1913), leverede han et Supplement til sin Lærebog af høj pædagogisk Rang.

von Liszt's flammende Interesse for Retsundervisningen forenedes med ualmindelige Lærerævner. Hans Rektoratstale »Die Reform des Juristischen Studiums in Preussen« (Berlin 1886) ramte lige i Pletten. I sin Vurderen af de bestaaende Studie- og Examenstilstande lægger han ingen Steder Fingrene imellem. Skaanselsløst bryder han f. Ex. Staven over de 6 Ugers »videnskabelige« Opgaver — ynkeligt Makværk, som ikke ere det Papir værd, hvorpaa de ere skrevne*). Men han indskrænkede sig ikke til Ord alene. Praktisk gik han i Brechen for sine Ideer. Navnlig lagde han Vægt paa Seminar-Undervisningen. Efter hans Initiativ stiftedes den 1ste April 1888 et kriminalistisk Fagseminarium i Marburg. Det fulgte ham under hans senere Forflyttelser, først til Halle a. S., senere til Berlin, hvor det under Navnet »Kriminalistisk Institut« indgaar som organisk Led af Universitetet**). Af dets enestaaende Bibliotek — for Tiden c. 24,000 Bind — hidrører to Tredjedele fra von Liszt's Privatsamling. I dets Læsesale have Kriminalister fra alle Lande været samlede. Fra det er udgaaet den endnu blomstrende Samling »Abhandlungen«, der i Marburg-Perioden inaugureredes med von Liszt's kritiske Gennemgang af »Der italienische Strafgesetzentwurf von 1887. (Entwurf Zanardelli.) I. Buch. Allgemeiner Theil« (Freiburg i. B. 1889***). Og som Leder af Seminarøvelserne havde

*) L. c. S. 38.

**) Jfr. nærmere von Liszt i Max Lenz: Geschichte der Königlichen Friedrich-Wilhelms-Universität zu Berlin III (Halle a. S. 1910) S. 28—33.

***) Strafrechtliche Aufsätze und Vorträge I S. 252—89.

von Liszt næppe sine Ligemand. Trindt om i Verden sidder mangen strafferetlig Teoretiker og Praktiker, der med Taknemmelighed mindes Sammenkomsterne i von Liszt's gæstfri Hus, mindes den festlige Spog efter Arbejdets Alvor, mindes det gode Kammeratskab mellem Deltagerne, de Venskabsforbindelser, som dér bleve stiftede, og som ingen senere Begivenheder have kunnet rokke ved, og først og sidst den forstaaelsesfulde, aandelig-myndige og samtidig vennesæle Maade, hvorpaa Læreren holdt Diskussionen i de rette Spor. Aldrig tog han en Indvending eller Modsigelse ilde op, var selv stedse villig til at foretage Berigtigelser af Enkeltheder, stadig aarvaagen, lydhør, opmærksom. Som andre fremragende Personligheder havde han Ildtilbedere, for hvem Sætningen αὐτὸς ἔφα var Parolen. Selv hyldede han den ikke, onskede ikke at optræde i Rollen som den ufejlbare Profet.

I sit *legislative* Arbejde gik von Liszt til Værks med megen Grundighed. Som en Spejder fra sin høje Varde havde han alt fra sine unge Aar holdt Udkig ikke alene efter de strafferetlige Lovarbejder i sin østerrigske Hjemstavn*), men ogsaa i Rusland**), Italien, Norge***) og Svejts†). Men særlig laa det ham paa Sinde at berede Jordbunden for de kommende Reformer i Tyskland selv. Paa en saa bred Basis som muligt skabte han Fundamenter for Bygningen. For en virkelig Retssammenligning havde han altid næret Interesse, og uden Betænkning gik han i Lag med den første store Opgave at fremstille Nutidens hele Straffelovgivning paa retssammenlignende Grundlag. Trods alle Vanskeligheder lykkedes det ham i Kraft af sin Ildhu

*) Se f. Ex. Aufsätze I S. 1—7 (»amerikansk Duel«), S. 8—35. S. 36—63 (Straffeproces) og Zeitschrift XIV (1894) S. 221—23.

**) Aufsätze I S. 180—211.

***) von Liszt's »Kritik af det norske Straffelovudkast« i Tidsskrift for Retsvidenskab II (1889) S. 356—92.

†) Aufsätze II S. 94—132.

og forbavsende Energi og Organisationstalent, stottet af en international Stab af Medarbejdere, at udsende to Bind af »Die Strafgesetzgebung der Gegenwart in rechtsvergleichender Darstellung«, hvoraf det første (Berlin 1894) omhandler »Das Strafrecht der Staaten Europas«, det andet (1899 sammesteds, i Forbindelse med Georg Crusen) »Das Strafrecht der aussereuropäischen Staaten. Nebst einem Anhange: Nachträge zum ersten Band: Das Strafrecht der Staaten Europas 1893—1898« *). Selv skrev von Liszt heri Indledningen »Zur Einführung. — Rückblick und Zukunftspläne« **). Bogen blev en Torso, men fik en Fortsættelse i et Skrift af langt anseligere Dimensioner, Kæmpeværket »Vergleichende Darstellung des deutschen und ausländischen Strafrechts« (I—XVI Berlin 1906—09), som endnu mere direkte sigtede mod det vigtige Reform-Maal ***). von Liszt fremstillede deri »Bedingte Verurteilung und bedingte Begnadigung« (Alm. Del III 1908 S. 1—91) og »Tötung und Lebensgefährdung (§§ 211—217, § 222 R Str G B.)« (Speciel Del V 1905 S. 1—158). I en Betænkning, afgiven til den 26de tyske Juristdag 1902 †), havde han nærmere udviklet de Synspunkter, der efter hans Skøn burde være bestemmende for den fremtidige Straffelov, og trods Modstand og Skuffelser — han blev saaledes hverken Medlem af den under Lucas' Forsæde nedsatte Straffelovkommission af 1906 eller den senere af 1911 — vedblev han med

*) Sverige, Finland, Norge og Danmark ere behandlede henholdsvis af Wilhelm Uppström, Jaakko Forsman, B. Getz og Eyvind Olrik.

**) L. c. S. IX—XXVII.

***) Udgiverne vare Karl von Birkmeyer, Fritz van Calker, Reinhard Frank, Robert von Hippel, Wilhelm Kahl, Karl von Lilienthal, Franz von Liszt og Adolf Wach.

†) Strafrechtliche Aufsätze und Vorträge II S. 356—410. Jfr. ogsaa Afhandlingen »Zur Vorbereitung des Strafgesetzentwurfs« i H. Dernburg, Frz. v. Liszt, R. Schroeder og H. Staub: Festschrift für den XXVI Deutschen Juristentag (Berlin 1902) S. 57—85. jfr. Aufsätze II S. 411—32.

Overbevisningens Varme at prædike Reformernes Evangelium — ogsaa paa Straffeprocessens Omraade*) — i mindre Arbejder som »Die Reform des Strafverfahrens« (Berlin 1906), »Strafbemessung im Vorentwurf zu einem Deutschen Strafgesetzbuch« (sammesteds 1910), et Afsnit af det af ham sammen med P. F. Aschrott udgivne Skrift »Die Reform des Reichsstrafgesetzbuchs. Kritische Besprechung des Vorentwurfs zu einem Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich unter vergleichender Berücksichtigung des österreichischen und schweizerischen Vorentwurfs« (I—II Berlin 1910), »Der Gesetzentwurf über das Verfahren gegen Jugendliche« (Festgave til J. Riesser Berlin 1913 S. 114—35) o. a. I 1904 offentliggjordes »Vorentwurf« til den nye Straffelov. Sammen med W. Kahl, K. v. Lilienthal og J. Goldschmidt traadte von Liszt i Kreds for, bortset fra Skolestridigheder og principielle Modsætninger, ved fælles Arbejde at underkaste Forslaget en nærmere kritisk Prøvelse. Denne kom til at foreligge i »Gegenentwurf zum Vorentwurf eines deutschen Strafgesetzbuchs« med »Begründung" (Berlin 1911), der med udelt Anerkendelse af det Fremskridt, Udkastet repræsenterede, opponerede mod dets Opfattelse og systematiske Behandling af Politiforseelserne og de specielle Straffelove**). Den moderne Retning stærkeste Modstandere fik deres litterære Hovedkvarter i von Birkmeyer og Nagler's »Kritische Beiträge zur Strafrechtsreform« (Leipzig 1908 o. ff.), hvis første Hæfte — med en betegnende Symbolik — indeholdt Ernst Beling's »Die Vergeltungsidee und ihre Bedeutung für das Strafrecht«.

*) Til det af von Liszt sammen med Franz Adickes, P. F. Aschrott og Karl von Lilienthal udgivne Værk »Beiträge zur Reform des Strafprozesses« (I—II Berlin 1908) har han selv intet Bidrag ydet.

**) Jfr. Kahl i Deutsche Juristen-Zeitung XVI (1911) S. 501 o. ff.

V.

Fra sin tidligste Ungdom var Franz von Liszt optaget af politiske Interesser, Interesser, der fik rigelig Næring ved de ejendommelige offentlige Forhold i hans Fødeland. Han følte Trang til at gaa i Leding for sine videnskabelige og politiske Idealer paa en videre Slagplads end indenfor Universitetets Mure, og 1908 opnaaede han Valg til den prøjsiske Landdag. Som Yngling havde han daglig haft for Øje de Problemer, den østerrigske Statsret i saa rigt Maal maatte frembyde, han førtes derfra naturlig til at sysle baade med *folkeretlige* Spørgsmaal og Spørgsmaal, hentede fra den internationale Privatrets Felter*). Strax ved sin Tiltrædelse af Professoratet i Halle a. S. overtog han Folkeretten som Fag. Ti Aar efter forelaa hans systematiske Grundrids »Das Völkerrecht« (Berlin 1898, 11te omarbejdede Oplag 1918) og noget senere en kortere Fremstilling i Karl von Birkmeyer's »Encyklopädie der Rechtswissenschaft« (Berlin 1901)**). 1900 blev han *associé*, 1908 Medlem af *Institut de droit international*. I Form og Fremstilling har von Liszt's Folkeret samme Fortrin som hans Lærebog i Strafferetten, men den bærer ogsaa Bud om, at han ikke har formaaet at springe fra sin nationale og politiske Skygge***). Hans stats- og folkeretlige Produktion er forøvrigt ikke stor i Omfang. I en Festgave til Otto von Gierke analyserede han »Das Wesen des völkerrechtlichen Staatenverbandes und der internationale Prisenhof« (Breslau 1910). Med Adolf Wach, Adolph Wagner, Georg Jellinek, Paul

*) Jfr. f. Ex. en Betænkning fra 1882 vedrørende den internationale Strafferet i Strafrechtliche Aufsätze und Vorträge I S. 90—125.

**) L. c. S. 1259—1328.

***) Jfr. bl. a. hans Fremstilling af Verdenskrigen 1914—1917 i sidste Udgave S. 36—38. von Liszt's kategoriske Udtalelse l. c. S. 50 om det statsretlige Forhold mellem Danmark og Island beror derimod udelukkende paa manglende Kendskab, ikke mindst til den herhenhørende danske Litteratur.

Laband, Karl Lamprecht, Georg von Schanz og Fritz Berolzheimer udgav han »Handbuch der Politik« (I—III Berlin 1912—13, 2det Oplag 1914).

I en lille Gruppe af Smaaskrifter, hvortil *Verdenskrigen* var den umiddelbare Anledning, er det Politikeren og ikke Videnskabsmanden, der fører Pennen. Titlen paa den første af disse Brochurer »Ein Mitteleuropäischer Staatenverband als nächstes Ziel der deutschen auswärtigen Politik« (Leipzig 1914) angiver tilstrækkelig Forfatterens Tendens, i Talen »Von der Nibelungentreue« (Berlin 1914) sammenligner han Forbundet mellem Tyskland og Østerrige med Vaabenbroderskabet mellem Hagen fra Tronje og Folker Spillemand og mindes Tyrkiet som »der Dritte im Bunde«. Afhandlingerne »England und das Völkerrecht« — i »Das englische Gesicht. England in Kultur, Wirtschaft und Geschichte«*) (Berlin 1915) — og »Vom Staatenverband zur Völkergemeinschaft. Ein Beitrag zur Neuorientierung der Staatenpolitik und des Völkerrechts« (München og Berlin 1917) vise til Punkt og Prikke, at von Liszt's Følelser for England vare af ganske samme Art som de, der efter Ludwig Mitteis' Oplysninger besjælede hans Ungdomsven Strohal**).

VI.

Der knytter sig ikke til Franz von Liszt's Navn nogen egentlig retsvidenskabelig Storhed. I Tankens Skarphed eller Dybde staar han ikke Maal med Forskere som Goos, Getz eller Binding. Hans Betydning kan og skal ikke vejes efter, hvad han har udrettet for den juridiske Dogmatik. Men han har som Kriminalpolitiker været en af Skaberne af *en ny Tid*. De Ideer, for hvilke han var den uforfærdede og aldrig hvilende Talsmand, førte han til Sejr. Den seje Konservatismes Krigere forlode efterhaanden

*) L. c. S. 223—51.

**) Jfr. Mitteis: Emil Strohal 1844—1914 (Jena 1914) S. 46.

deres Forskansninger og befæstede Borg og blandede Blod med von Liszt og hans Stridsmænd. Og han fik den store Mængde i Tale. Han blev en Strafferettens Popularisator i Ordets bedste Forstand. I Strafferetsvidenskabens Pantheon vil der ogsaa være Plads til en Herme for Franz von Liszt. Ingen vil kunne antaste den. Den vil knejse dér med Ære.